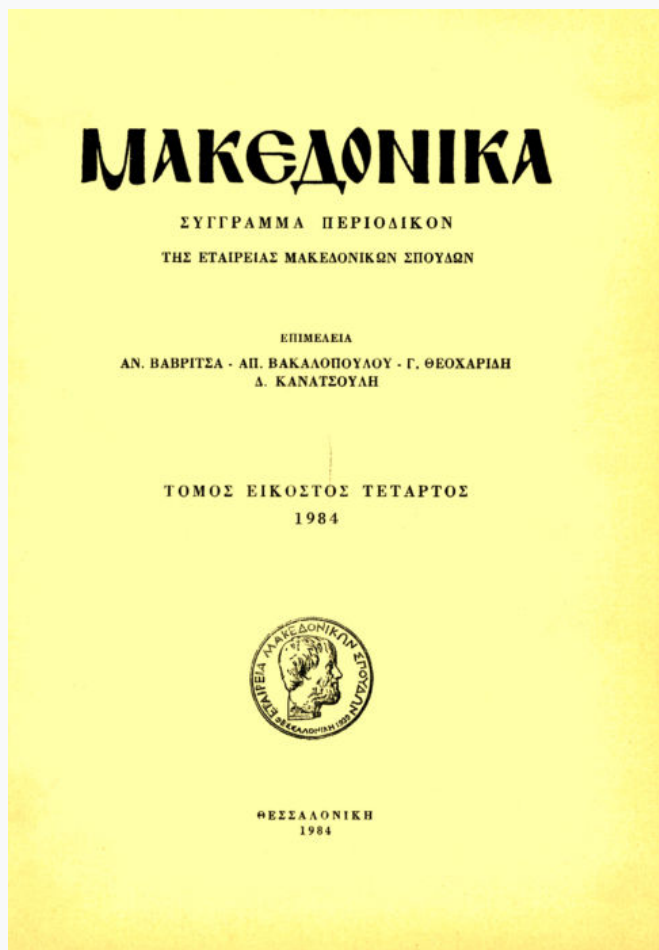

Μακεδονικά

Τόμ. 24, Αρ. 1 (1984)

Actes de Docheiariou. Edition diplomatique par
Nicolas Oikonomidés

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.276](https://doi.org/10.12681/makedonika.276)

Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1984). Actes de Docheiariou. Edition diplomatique par Nicolas Oikonomidés. *Μακεδονικά*, 24(1), 314–320. <https://doi.org/10.12681/makedonika.276>

Θεσσαλονίκης μετόχιον εις ὄνομα τιμώμενον τῆς Ἀγίας Ζηναΐδος μετὰ τῶν δικαίων αὐτοῦ) (Παντελ., No 10, στ. 36-39). Σήμερα οὔτε νά υποπτευθοῦμε μπορούμε ποῦ βρισκόταν μέσα στή Θεσσαλονίκη τὸ μετόχι αὐτὸ τῆς Μονῆς τῶν Ρώσων ὕστερα ἀπὸ τόσες καταστροφές καὶ ἀλλοιώσεις τοῦ χρόνου στὴν πόλη.

Βεβαίως ἡ Βυζαντινολογία εἶναι εὐνῶμων πρὸς τοὺς ἱκανοὺς καὶ ἀκαμάτους ἐκδότας γιὰ τὴν ὑποδειγματικὴ διπλωματικὴ ἐκδοσὶ τῶν ἐγγράφων τῆς Μονῆς τῶν Ρώσων καὶ γιὰ τὸ πλῆθος τῶν παντοίων πληροφοριῶν ἀπ' αὐτά.

Γ. Γ. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Actes de Docheiariou. Edition diplomatique par Nicolas Oikonomidès I. Texte. II. Album. Paris (VI*) (P. Lethielleux) 1984. (Actes de l'Athos XIII).

I. Texte

Μετὰ σύντομα Προλεγόμενα ὑπὸ τοῦ ἐκδότη καὶ Πίνακα συντομογραφιῶν πηγῶν καὶ βιβλιογραφίας, ποῦ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν ἐκδοσὴ, ἀκολουθεῖ εἰσαγωγικῶς (Introduction) ἡ ἱστορία τῆς Μονῆς Δοχειαρίου, ἣτοι:

Αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ ἱδρυταὶ τῆς Μονῆς, περὶ τῶν ὁποίων πηγὰ εἶναι: I. Ἡ ἀγιογραφικὴ ἀφήγησις περὶ τῆς Μονῆς, ἡ ὁποία μὲ ἀνάμικτα φανταστικά καὶ πραγματικά στοιχεῖα διεσώθη ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει εἰς τρία χειρόγραφα τοῦ 16ου αἰῶνος. Σημειώνεται εἰς τὸ ἐξῆς ὡς Θαύματα (Miracles) καὶ πρέπει νὰ ἔγινε μέσα στὸν 16ο αἰ. καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς Μονῆς ὑπὸ τῶν Βλάχων πριγκίπων τὸ 1568. II. Τὸ Πρὸ σκυνητάριο τῆς Μονῆς, ποῦ περιέχει μιὰ πρὸ ἀνεπτυγμένη μορφή τῶν Θαυμάτων, προχωρεῖ καὶ μετὰ τὸ 1568 καὶ πρέπει νὰ ἔγινε ἀπὸ τὸν Κύριλλο τῆς Σμύρνης μὲ χρησιμοποίηση καὶ ἄλλης ἀγνώστης πηγῆς (στ. 3-4).

11ος αἰὼν. Ἀγίος Νικόλαος τῆς Δάφνης.

Οἱ πηγὲς καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς σημερινῆς Μονῆς Δοχειαρίου συμφωνοῦν ὅτι ἡ Μονὴ ἱδρῦθηκε κατ' ἀρχὰς κοντὰ στὸ σημερινὸ λιμάνι τῆς Δάφνης ὡς Μονὴ τοῦ Ἀγίου Νικολάου ἀπὸ κάποιον δοχειαρίον, ἀποθηκάριον δηλαδὴ, τῆς λίγο βορειότερης σημερινῆς Μονῆς Ξηροποτάμου (τοῦ 10ου αἰ.) κατὰ πᾶσα πιθανότητα, γιὰ αὐτὴ ἑαυτὴν καὶ τὴν ἐποχὴ τῆς κτήσεως τῆς στῆν ἐρημῇ τότε νότια παραλία τοῦ Ἀθῶ. Ἔτσι, κάποιος Θεόδουλος ὑπογράφει ἀνέκδοτα ἀκόμα ἔγγραφα τῆς Μονῆς Ἰβήρων ὡς «μοναχὸς τῆς Δάφνης» τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1013, ὡς «ὁ τοῦ Δοχειαρίου» τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1015 καὶ ὡς «ηγούμενος τῆς Δάφνης» τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1020. Ἀναμφιβόλως πρόκειται γιὰ τὴ Μονὴ τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῆς Δάφνης, ἡ ὁποία λοιπὸν πρέπει νὰ ἱδρῦθηκε πρὸ τοῦ 1013. Παράλληλως, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1016 καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1018 ὑπογράφει, ἀνορθόγραμμα, ἔγγραφα μὴν (Λαύρα I, No 19, στ. 40, καὶ ἀνέκδοτα Βατοπεδίου) κάποιος Ἰωάννης Δοχειαρίος. Ὁ ἐκδότης συμπεραίνει ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τῆς Μονῆς Ἀγίου Νικολάου τῆς Δάφνης καὶ ὅτι ἀπ' αὐτὸν ὀνομάστηκε ἡ μονὴ αὐτὴ τοῦ Δοχειαρίου. Τὸ ὅτι ἡ πρὸ τοῦ 1013 ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Δοχειαρίου ἱδρυθεῖσα Μονὴ Ἀγίου Νικολάου τῆς Δάφνης ἔχει τὸ 1020 ὡς ἡγούμενον τὸν ἀναφερθέντα Θεόδουλον καὶ ὄχι τὸν ζῶντα τὸ 1018 καὶ ὑπογράφοντα ἔγγραφα ἱδρυτῆς τῆς Ἰωάννη Δοχειαρίου (ποῦ ἐμφανίζεται μάλιστα ἀπλὸς μοναχὸς καὶ ἀντιπρόσωπος μόνο τῆς Μονῆς του), δὲν εἶναι παράδοξον, κατὰ τὸν ἐκδότη, ἀφοῦ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα παραδείγματα, ὅπως τοῦ Παύλου τοῦ Ξηροποταμίτου. Ἔτσι ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἱ-

δρυτή Δοχειαρίου ως προσώπου εξασθένησε με τόν καιρό και από το 1037 ήδη έγγραφα και υπογραφές αναφέρουν άπροσώπως «Μονήν Δοχειαρίου» (εξασθένησε, λέμε έμειζε, μέσα σε 24 χρόνια, μέσα σε μιá γενιά, που ζει ακόμα και δεν εξασθένησε μέσα σε πολές γενιές ή ανάμνηση του ίδρυτή Παύλου του Ξηροποταμίτου).

Ή Μονή 'Αγίου Νικολάου της Δάφνης μετατίθεται, χωρίς μαρτυρία για τó λόγο της μεταθέσεως, μεταξύ 1051-1056 τó πιθανότερο στη σημερινή επίσης παράκτια θέση της Μονής Δοχειαρίου, μεταξύ Μονής Ξενοφώντος και Μονής Καλλιγράφου, και ή όνομασία Μονή της Δάφνης εξαφανίζεται έκτοτε από τα έγγραφα. 'Ο λόγος της μεταθέσεως αυτής είναι κατά τόν εκδότη λιγότερο πιθανόν ή επιδρομή πειρατών της 'Αφρικής και της Σικελίας στο Αιγαίο του 1035 και περισσότερο ίσως τ' περιωρισμένο της ένδοχώρας της Μονής του 'Αγίου Νικολάου της Δάφνης. 'Από τού 1057 διακεκριμένοι ήγούμενοι της Μονής Δοχειαρίου και άποκτάμενα οικονομικά προνόμια αυτής (Δοχειαρ. Νο 2) μαρτυρούν για τήν αυξανόμενη σπουδαιότητα της Μονής Δοχειαρίου στον 'Αθω (σ. 5-7).

12ος αιών. Ή Μονή του 'Αγίου Μιχαήλ.

Γεγονός είναι ότι ή πρό του 1013 ίδρυθείσα, πιθανώς υπό του 'Ιωάννου Δοχειαρίου, Μονή του 'Αγίου Νικολάου παρά τήν Δάφνην εγκαταλείφθηκε, πιθανότερο μεταξύ 1051-1056, και μεταφέρθηκε ως μονή σε νέο μοναστηριακό κτίσμα δυτικά της σημερινής Μονής Ξενοφώντος. Μέχρι τó 1083 αυτή ή Μονή 'Αγίου Νικολάου είναι ή Μονή Δοχειαρίου. 'Ο από τó 1108 όμως ήγούμενος της Μονής Νεόφυτος λέει στη σωζόμενη διαθήκη του πού γράφθηκε μετά τó 1118 (Δοχειαρ. Νο 6) ότι ή Μονή του άνέκαθεν ήταν άφιερωμένη στον 'Αγιο Μιχαήλ (τόν 'Αρχάγγελο). Τήν εξήγηση της νέας αυτής όνομασίας της Μονής Δοχειαρίου και τού ισχυρισμού αυτού τού ήγουμενού της Νεοφύτου αναζητά ό εκδότης έρευνώντας τις άγιορειτικές παραδόσεις των Θαυμάτων και τού Προσκυνηταρίου και κάνοντας εύλογαφανείς υποθέσεις. Ούτω: Κατά τά Θαύματα κάποιος μοναχός Εϋθύμιος επί της έποχής του Νικηφόρου Βοτανειάτου (1078-1081) ίδρυσε δήθεν τή Μονή του 'Αγίου Νικολάου τού Δοχειαρίου στη Δάφνη. Σαρακηνοί δήθεν πειρατές κατέστρεψαν τή Μονή και ό Εϋθύμιος και οι μαθητές του κατέφυγαν στη θέση της σημερινής Μονής Δοχειαρίου, όπου έκτισαν ναό τού 'Αγίου Νικολάου. Κατόπιν ήλθε στη Μονή τού Εϋθυμίου ό εύγενούς καταγωγής άνεσιός του Νεόφυτος με όλη του τήν περιουσία, έγινε σ' αυτήν μοναχός και σ' αυτόν ό Εϋθύμιος στά τέλη της ζωής του άφησε τήν ήγουμενία της Μονής.

'Ο άγνωστος από άλλου Εϋθύμιος πρέπει νά είναι ιστορικό πρόσωπο, άφου μιλάει γ' αυτόν στη σωζόμενη διαθήκη του ό Νεόφυτος και όπως δείχνουν οι χρονολογίες της διαθήκης τού Νεοφύτου θεός και άνεσιός πρέπει νά έζησαν επί Νικηφόρου Βοτανειάτου (1078-1081) και πρέπει νά ήταν εύγενούς καταγωγής, άφου οι σχέσεις τους με τήν αυτοκρατορική οικογένεια έφεραν κατά τήν άναφερθείσα διαθήκη πολλά όφέλη στη Μονή, καμιά σχέση όμως δεν έχουν με τήν πολύ παλιότερη Μονή τού 'Αγίου Νικολάου στη Δάφνη.

Καμιά όμως εξήγηση δεν δίνεται μ' αυτά για τήν όνομασία της Μονής Δοχειαρίου ως Μονής τού 'Αγίου Μιχαήλ στη διαθήκη τού Νεοφύτου. 'Ο εκδότης ακολουθώντας τόν Σμυρνάκη καταφεύγει σε μιá εύλογοφανή εξήγηση: Ή Μονή τού 'Αγίου Νικολάου τού Δοχειαρίου, πού μετατέθηκε παλιά από τή Δάφνη, ήταν κτισμένη μακριά από τή θάλασσα ψηλά στο βουνό, αλλά ένας μικρός ναός τού 'Αγίου Μιχαήλ και μερικά κελιά βρίσκονταν κάτω κοντά στη θάλασσα στη θέση της σημερινής Μονής Δοχειαρίου και σ' αυτά κατοίκησαν ό Εϋθύμιος και οι σύντροφοί του όταν ήλθαν από τή Δάφνη. Με τόν καιρό, όπως έγινε στην Ιστορία τού Ρωσικού, ή νέα εγκατάσταση κοντά στη θάλασσα άντικατέστησε τήν παλιά ψηλά στο βουνό και σ' αυτήν τή νέα εγκατάσταση έγινε ήγούμενος ό

Νεόφυτος. Έτσι εξηγείται γιατί ο Εὐθύμιος θεωρείται ἀπὸ τὴν παράδοση ὡς ἰδρυτὴς τῆς Μονῆς Δοχειαρίου καὶ γιατί ὁ Νεόφυτος λέει ὅτι ἡ Μονὴ τοῦ ἦταν πάντα ἀφιερωμένη στὸν Ἅγιο Μιχαὴλ, ἀφοῦ δὲν γνώρισε ἄλλη.

Τὰ Θαύματα ἀναφέρουν τὰ σημαντικὰ ἔργα τοῦ ἡγουμένου Νεοφύτου στὴ Μονὴ τοῦ καὶ διηγούνται τὸ θαῦμα τῆς ἀνευρέσεως θησαυροῦ στὸ μετόχι τῆς Μονῆς Λογγός, τὸ ὁποῖο προκάλεσε μετὰ τὴν προσευχὴς τοῦ ὁ Νεόφυτος, ὅταν ἐξαντλήθηκαν οἱ πόροι τοῦ γιὰ τὰ ἔργα τῆς Μονῆς.

Ἡ μετὰ τὸ 1118 γραφεῖσα διαθήκη τοῦ ἀπὸ τὸ 1108 ἡγουμένου τῆς Μονῆς Νεοφύτου, ποὺ σώζεται (Δοχειαρ. Νο 6), καὶ γιὰ τὰ ἔργα τοῦ στὴ Μονὴ ὁμιλεῖ καὶ γιὰ τὴν εὕρεση θησαυροῦ ὑπὸ τῶν Δοχειαριτῶν ἔμμεσα μαρτυρεῖ, ἀφοῦ τὸ 1112 ὁ Νεόφυτος πληρᾶνει μὲ νομίσματα ἡλικίας διακοσίων ἐτῶν καὶ ἐπιβεβαιώνονται ἔτσι ἐν μέρει οἱ πληροφορίες τῶν Θαυμάτων.

Κατὰ τὸν χρόνον τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης τοῦ ὁ Νεόφυτος ἦταν ἤδη Πρώτος τοῦ Ὁρους καὶ εἰτοίμαζε διάδοχόν τοῦ τὸν Βαρνάβα, ὁ ὁποῖος μαρτυρεῖται ὡς ἡγούμενος τῆς Μονῆς Δοχειαρίου τὸ 1141 καὶ τὸν ὁποῖο διαδέχτηκε πρὸ τοῦ 1169 ὁ Ἰλαρίων, οἰκονόμος τοῦ Ἁθῶ.

Ἐπὶ Εὐθυμίου καὶ Νεοφύτου ἡ Μονὴ Δοχειαρίου ἔγινε ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα κοινὸβία τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἀργότερα οἱ Δοχειαρίται τοὺς ἀνακήρυξαν ἁγίους καὶ ὥρισαν τὸν ἑορτασμὸ τῆς μνήμης τοὺς τὴν 9 Νοεμβρίου, τὴν ἐπομένην τῆς γιορτῆς τῶν Ἀρχαγγέλων στὴς 8 Νοεμβρίου, δηλαδὴ πράγμα ποὺ δείχνει ὅτι δὲν γνώριζαν τὴ χρονολογία τοῦ θανάτου τῶν. Ἐνὸς ὁμοῦ τὸν 12ο αἰ. ἡ Μονὴ Δοχειαρίου ἦταν ἀφιερωμένη στὸν Ἅγιο Μιχαὴλ (ἓνα λοιπὸν ἐκ τῶν Ταξιαρχῶν Ἀρχαγγέλων) καὶ τὰ μολυβδόβουλλα τῆς Μονῆς τοῦ 11ου καὶ τοῦ 12ου αἰ. φέρουν αὐτοῦ μόνου τὴν εἰκόνα, ἀπὸ τοῦ 1311 ἡ Μονὴ ὀνομάζεται τῶν Ταξιαρχῶν ἢ τῶν Ἀσσωμάτων, τοῦ Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ δηλαδὴ. Δὲν ὑπάρχει ἐξήγησι γι' αὐτὸ, ἀφοῦ τίποτα δὲν ξέρουμε γιὰ τὴν κατοπινὴ ἱστορίαν τῆς Μονῆς. Αὐτὴ εἶναι σύντομα ἡ ἱστορία τῆς Μονῆς Δοχειαρίου, ποὺ ὀφείλουμε στὸν ἐκδότη τῶν ἐγγράφων τῆς (σ. 7-11).

Ἡ Δοχειαρίου ἀπὸ τὸν 12ο-15ο αἰῶνα.

Τὰ ἀρχεῖα τῆς Μονῆς, πτωχὰ γιὰ τὸν ὑπόλοιπον 12ο αἰ. καὶ γιὰ ὅλον τὸν 13ο αἰ., ἀδυνατοῦν σημαντικὰ ἀπὸ τὸν 14ο αἰ. κ.έ., ἀλλὰ τὰ ἔγγραφα τοὺς μᾶς πληροφοροῦν μόνον γιὰ τὴς διάφορες κτήσεις τῆς Μονῆς, γιὰ τοὺς ἡγουμένους καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς καὶ τίποτε δὲν λέγουν γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδίας τῆς Μονῆς. Κατὰ τὸν ἐκδότη τοὺς, ἐκτὸς ἀπὸ κτήματα καὶ πρόσωπα, μαθαίνουμε ἀπὸ αὐτὰ μόνον τὰ ἐξῆς:

α) Ἀπὸ τοῦ 1311 τοῦλάχιστον ἡ Δοχειαρίου χαρακτηρίζεται ὡς «βασιλικὴ Μονή», ἀλλὰ οὔτε ἰδιαίτερη σχέση πρὸς ὀρισμένο αὐτοκράτορα οὔτε πρὸς τὸ αὐτοκρατορικὸ πάλαι διακρίνεται οὔτε δὲ ἀπαλλάχθηκε ποτὲ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πρώτου.

β) Λειτουργήσῃ πάντοτε ὡς κοινὸβία (Δοχειαρ. Νο 17 τοῦ 1330/31), ἀλλὰ τὸ κοινοβιακὸ τῆς σύστημα ὑπέστη κάποια χαλάρωσι τὸ 1351-1361, ὅπως δείχνει ἡ ὑπόθεσις τοῦ Γρηγορίου Ἰσβὲ (Νο 34-36), ὅταν στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἡσυχασμοῦ τὸ ἰδιόρρυθμον σύστημα διαδίδεται στὸν Ἁθῶ.

γ) Ὅταν οἱ ἡσυχαστικὲς ἐριδες μαίνονταν κατὰ τὸν 14ο αἰ., ἡ Δοχειαρίου δὲν λαμβάνει μέρος, οὔτε ἔχει οὔτε δέχεται φημισμένους Ἡσυχαστὲς ἢ Ἀντιησυχαστὲς καὶ τὰ ἀρχεῖα τῆς ἀγνοοῦν τὴν ἐριδα καὶ τὰ πνευματικὰ ζητήματα τῆς ἐποχῆς.

δ) Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ πλοίου τῆς Μονῆς, ποὺ μετέφερε δημοτικὰ καὶ παρασύρθηκε στὴν Ἀφρική, προκάλεσε ἐπιδρομὴ τῶν Σαρακηνῶν γιὰ ἀθέτησι ὑποσχέσεως καὶ θαυμάτων τῶν Ἀρχαγγέλων, τὸ ὁποῖο διηγούνται τὰ Θαύματα καὶ μὲ παραλλαγὰς τὸ Προ-

σκυνητάριο. Τὸ θαῦμα αὐτὸ ἀνάγεται μᾶλλον στὸν 11ο αἰ. καὶ μαρτυρεῖ ἐμπορικὴ δραστηριότητα τῶν Δοχειαριτῶν, γιὰ τὴν ὁποία ἡ καυχισιολογία τῆς Μονῆς δημιούργησε θρύλους.

Ὅ,τι γνωρίζομε σχετικὸ μὲ τὴ Μονὴ ἀπὸ τὸν 12ο-15ο αἰ. παρατίθεται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, ἀντὶ συνεχοῦς ἀφηγήσεως, σὲ πίνακα μὲ γεγονότα ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς πρὸ τοῦ 1195 μέχρι τοῦ Μαΐου 1496, ἐνεκλήντα ἕνα γεγονότα μὲ παραπομπὴ στὰ ἀντίστοιχα ἔγγραφα (σ. 13-22).

Ἐδὼ τελειώνουν ὅλα τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα συγκέντρωσε ὁ ἐκδότης περὶ τῆς Μονῆς. Ἀκολουθεῖ Πίναξ τῶν ἡγουμένων, τῶν ἀξιωματούχων καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Μονῆς ἀπὸ τοῦ 1016-1513 κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ μὲ παραπομπὴ τόσο στὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς Δοχειαρίου ὅσο καὶ στὰ ἔγγραφα καὶ ἄλλων μονῶν τοῦ Ἁθῶ, εἰς τὰ ὁποῖα αὐτοὶ ἀναφέρονται (σ. 23-29).

Τὰ ἀρχεῖα τῆς Μονῆς Δοχειαρίου.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἱστορία τῶν ἀρχείων τῆς Μονῆς, ὅπως τὴν σκιαγραφεῖ ὁ ἐκδότης: Ραγιαῖδες σημειώσεις στὰ ἔγγραφα δείχνουν ὅτι μὴ πρώτη τακτοποίησις τῶν ἀρχείων τῆς Μονῆς ἔγινε κατὰ τὸν 12ο αἰ. Κατόπιν μέχρι τὸν 16ο αἰ. παρατηρεῖται ἀδιαφορία διὰ τὰ ἀρχεῖα. Μετὰ τὴς πειρατικῆς ἐπιδρομῆς, τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Μονῆς καὶ τὴν ἀνάληψιν τῶν ἀρχείων τῆς ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς Ξενοφώντος στὴς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰ., ἀρχίζει κατὰ τὴς συντομικῆς ἐριδὲς τῆς Μονῆς μὲ τὴς Μονὲς Ξενοφώντος καὶ Κασταμονίτου συστηματικὴ τακτοποίησις τῶν ἀρχείων ἀπὸ τοῦ 16ου μέχρι τοῦ 20οῦ αἰ. καὶ ἐμπλουτισμὸς τῶν μὲ ἀντίγραφα ἐφθαρμένων καὶ μὲ νόθα ἔγγραφα γιὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν διεκδικήσεων τῆς Μονῆς ἐναντὶ τῶν γειτόνων τῆς. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ προκύπτει ἀναμφισβήτητα ὅτι ἡ Μονὴ Δοχειαρίου ὑπῆρξε πάντα ἐλληνικὴ μονὴ καὶ ὅτι ὁ ἱσχυρισμὸς τοῦ Ἡσαΐα τοῦ Χιλανδαρίου ὅτι ἡ Δοχειαρίου ἦταν σερβικὴ μονὴ προέρχεται ἀπὸ σύγχυσιν μὲ τὴ Μονὴ Ξενοφώντος, ἡ ὁποία κατοικήθηκε πράγματι κατὰ τὸν 15ον αἰ. ἀπὸ Σέρβους μοναχοῦς.

Τὸ γεγονὸς, ὅτι εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς ἀναφέρονται παλαιότερα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν σήμερα, δείχνει ὅτι ἡ Μονὴ εἶχε ἄλλοτε πολλὰ περισσότερα ἔγγραφα ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν σήμερα στὰ ἀρχεῖα τῆς, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει σ' ὅλες τὴς μονὲς τοῦ Ἁθῶ, καὶ ἔτσι φάκελλοι ἐγγράφων γιὰ παλαιότατα κτήματα τῆς Μονῆς, ὅπως γιὰ τὴν Περιγαρδίκεια, εἶναι πολλὰ πτωχοί, ἐνῶ γιὰ τὸ Λογγὸ καὶ γιὰ ἄλλα κτήματα τῆς Μονῆς στὴ Ρεβενίκεια καὶ στὴ Λήμνο μαθαίνουμε μόνον ἀπὸ ἕνα ἔγγραφο, τὸ Πρακτικὸ τοῦ Ἰωάννου Βατάτζη τοῦ 1341 (Δοχειαρ. Νο 20). Τούναντιον, ἄλλοι φάκελλοι εἶναι καλοδιατηρημένοι καὶ φαίνονται πλήρεις, ὅπως τοῦ Ρωσαίου καὶ τοῦ Διαβολόκαμπου μὲ ἐπιτυχεῖς ἐνέργειες τῆς Μονῆς κατὰ κατασχέσεων τοῦ Δημοσίου, τῆς Ἐρμηλείας μὲ ἐπιτυχεῖς κατακτήσεις τῆς Μονῆς εἰς βάρος λαϊκῶν γαιοκτημόνων, τοῦ κτήματος τοῦ Μουρίνου μὲ ἐπιτυχὴ ὑπεράσπισή του κατὰ τῆς ἀπληστίας τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου, τοῦ κτήματος τοῦ Μανουὴλ Δεβλιτζηνοῦ μὲ ἐπιτυχὴ ὑπεράσπισή του κατὰ τῶν διεκδικήσεων τριῶν Ἀδελφάτων καὶ τοῦ κτήματος τῶν Μαρνανῶν, τοῦ ἀποκτηθέντος χάρις στὴν προνομιακὴ θέσιν τῶν μονῶν τοῦ Ἁθῶ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Λιγότερο ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ ἔγγραφα, ποὺ ἀφοροῦν σὲ κτήματα καὶ ὑποστατικὰ τῆς Μονῆς μέσα στὸ Ὅρος, ἀφοῦ μεγάλους ἀριθμὸς τους εἶναι νόθα ἢ νοθευμένα ἐν μέρει. Ἐν γένει ἡ Μονὴ Δοχειαρίου, μέτριας πάντα σημασίας μονή, δὲν ἔχει οὔτε παλαιὰ αὐτοκρατορικὰ χρυσόβουλλα οὔτε σπουδαῖα Πρακτικά, ὅπως ἡ Λαύρα καὶ ἡ Ἱβήρων, ἀλλὰ οἱ σχετικὰ πλήρεις φάκελλοι ἐγγράφων τῆς δίνουν ζωντανὴν εἰκόνα ὀρισμένων ὑποθέσεων τῆς μοναστηριακῆς ζωῆς τῆς ἀνὰ τοὺς αἰῶνες.

Νεώτεροι ερευναι και τακτοποιήσεις.

Τη βαθμιαία ανακάλυψη των εγγράφων της Μονής Δοχειαρίου καταδεικνύει ο σημερινός εκδότης των αρχόμενος από τον Ρώσο περιηγητή Barskij στον 18ο αί. (λίγα σλαβικά έγγραφα και ένα ελληνικό χρυσόβουλλο) και αναφέρων τον Κατάλογο του Πορφυρίου Ουσπένσκη το 1847 (με σημαντικό αριθμό εγγράφων), τη φωτογράφιση μεγάλου αριθμού εγγράφων από τον Gabriel Millet το 1919, από τον 'Αντώνιο Σιγάλα το 1928-31 και από τον Franz Dölger το 1941, που δημοσίευσαν και αριθμό των φωτογραφηθέντων εγγράφων. Ο κύριος όμως παλιότερος εκδότης εγγράφων της Μονής Δοχειαρίου υπήρξε ο αρχιμανδρίτης Χριστόφορος Κτενᾶς, διατελέσας επανειλημμένα γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ὁρους καὶ ἀποσυρθεὶς τὸ 1918 στὴ Μονὴ Δοχειαρίου. Ἐργασθεὶς σ' αὐτὴ ἐπὶ δεκάμηνο τακτοποίησε καὶ ἀρίθμησε μετὰ ἑλληνικοὺς ἀριθμοὺς τὰ ἔγγραφα τῆς καὶ ἀντέγραψε σὲ 185 σελίδες 75 ἔγγραφα ἀπὸ τὸν 11ο-19ο αἰ. Αὐτὸς εἶναι ὁ Κῶδιξ τοῦ Κτενᾶ. Ἐδημοσίευσε κατόπιν εἰς μὲν τὴν ΕΕΒΣ τοῦ 1927-1929 πολλὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς, εἰς δὲ τὴν ΕΕΒΣ τοῦ 1930 κατὰλογον τῶν εγγράφων τοῦ ἀρχείου τῆς.

Ὁ Κτενᾶς ἰσχυρίσθη ὅτι κατέγραψε ὅλα τὰ βυζαντινὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς καὶ ἀπὸ τὰ μεταβυζαντινὰ ἔκαμε ἐπιλογὴν. Ὅτι ὁ Κατάλογος τοῦ Κτενᾶ δὲν εἶναι πλήρης ἀπέδειξε ὁ Fr. Dölger δημοσιεύσας βυζαντινὸν ἔγγραφον τῆς Μονῆς ἄγνωστον στὸν Κτενᾶ καὶ ὁ σημερινὸς ἐκδότης τῶν εγγράφων τῆς, ὁ ὁποῖος σὲ επανειλημμένες ἐπισκέψεις του στὴ Μονὴ ἀπὸ τοῦ 1961-1975 ἀνακάλυψε περισσότερα ἀπὸ εἴκοσι ἔγγραφα χρονολογούμενα πρὸ τοῦ 1500.

Δημοσιεύει κατόπιν ὁ ἐκδότης Πίνακα ἀντιστοιχίας τῶν εγγράφων τῆς Μονῆς, ὅπου εἰς στήλας ἑκαστὸς ἀριθμὸς ἐγγράφου ἀντιστοιχεῖ μετὰ τὸν ἀνάλογον στοὺς παλαιότερους καταλόγους καὶ ἀναγράφεται τὸ ἀρχικὸν γράμμα τοῦ ὀνόματος τοῦ φωτογραφησαντος γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ἔγγραφο, ὅπως καὶ ἂν αὐτὸ εἶναι μέχρι σήμερα ἀνέκδοτο.

Ἡ παραγωγή τῶν νόθων εγγράφων.

Σχεδὸν ὅλα τὰ νόθα ἔγγραφα τῆς Μονῆς Δοχειαρίου ἀφορροῦν σὲ κτήματά της μέσα στὸν Ἄθω καὶ τὰ περισσότερα ἔγιναν μέσα στὴ Μονὴ σὲ ὀρισμένες χρονολογίες καὶ γιὰ ὀρισμένους διαφανεῖς σκοποὺς.

Κατ' ἀρχὰς ἡ Μονὴ ἐπεκτείνει τὴν περιοχὴ τῆς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ καὶ πρὸς τὰ βόρεια τῆς ἀποκτώντας διαδοχικὰ μικρὰ μονὸδρια τῆς περιοχῆς, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς Μονῆς Καλλιγράφου τὸ 1345 κάθε περαιτέρω ἐπέκτασις ἦταν ἀδύνατη, γιὰτὶ προσέκρουε στὰ ὅρια γειτονικῶν μεγάλων Μονῶν, τοῦ Κασταμονίτου, τοῦ Βατοπεδίου, τοῦ Κουτλουμουσίου καὶ τοῦ Ξενοφώντος. (Στὴ σελ. 37 παρατίθεται σχετικὸς χάρτης τῆς περιοχῆς). Ἐτοὶ στὸ ἐξῆς ὅλες αὐτὲς οἱ μονὲς ἐπιδίδονται στὴν κατασκευὴ νόθων εγγράφων γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴς διεκδικήσεις τους, οἱ ὁποῖες ἀκόμα σήμερα ὑπάρχουν.

Ὁ ἐκδότης παραθέτει τὶς σπουδαιότερες μεταβυζαντινὲς ἐριδες τῆς Μονῆς σὲ χρονολογικὴ σειρὰ. Ἐτοὶ ἔχομε:

1527/28-1530: Ἐρις μετὰ τὴ Μ. Ξενοφώντος γιὰ τὰ κοινὰ σύνορα.

1576-1582: Ἐρις μετὰ τὴ Μ. Κασταμονίτου γιὰ τὰ σύνορα τῆς Μ. Καλλιγράφου.

1619-1620: Ἐρις μετὰ τὴ Μ. Ξενοφώντος γιὰ τὰ κοινὰ σύνορα.

1630-1631: Ἐρις μετὰ τὴ Μ. Κασταμονίτου γιὰ τὴ Μ. Σκαμανδρηνό.

1844-1850: Ἐρις γενικὴ μετὰ τὴ Μ. Κασταμονίτου καὶ τὴ Μ. Ξενοφώντος συγχρόνως.

Κατόπιν ἐξετάζει ὁ ἐκδότης τὰ σχετικὰ πρὸς κάθε ἐριδα γνήσια ἢ νόθα ἔγγραφα τῆς Μονῆς καὶ τὴν πιθανὴν χρονολόγησίν τους. Ἐτοὶ φαίνεται ὅτι πολλοὶ νοθευτὰ ἔγγραφα ἐργάστηκαν ἀπὸ τοῦ 1568 ἐπὶ πενήντα χρόνια γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴς διεκδικήσεις τῆς Μονῆς (σελ. 31-39).

Ἐδῶ τελειώνουν ὅσα ἐνδιαφέροντα εἶχε νά μᾶς πεῖ ὁ ἐκδότης γιά τὰ ἀρχεῖα τῆς Μονῆς, τῆς ὁποίας τὰ ἔγγραφα στὰ ἐπόμενα δημοσιεύει.

Ὑστερα ἀπό μικρή σημείωση γιά τήν καθιερωμένη μέθοδο ἐκδόσεως ἀγιορειτικῶν ἐγγράφων στή σειρά «Ἀρχεῖα τοῦ Ἁθῶ» (Archives de L'Athos) παρατίθεται Πίναξ τῶν ἐγγράφων ταξινομημένων: I. Κατά τήν χρονολογίαν τῶν, II. Κατά τήν προέλευσίν τῶν, III. Κατά τὸ ἀντικείμενόν τῶν ἐντὸς τοῦ Ἁθῶ καί ἐκτὸς τοῦ Ἁθῶ (σελ. 41-45).

Ἀκολουθεῖ τὸ κύριο σῶμα τῆς ἐκδόσεως, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ 62 ἑλληνικά ἔγγραφα (σελ. 49-316) καὶ 6 Παραρτήματα (σελ. 319-337). Μεταξὺ τῶν ἐγγράφων παρεμβάλλονται βοηθητικά σχεδιαγράμματα, ὅπου τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖο: Σελ. 52: Σχεδιάγραμμα τῆς περιοχῆς τῆς Περιγαρδικείας. Σελ. 65: Σχεδιάγραμμα τοῦ Προαστείου τοῦ Ἰσωνος (Διαβολοκάμπου). Σελ. 79: Σχεδιάγραμμα τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης. Σελ. 81: Σχεδιάγραμμα ἀκινήτων τῆς Μονῆς Δοχειαρίου στή Θεσσαλονίκη. Σελ. 151: Σχεδιάγραμμα τῆς θέσεως τῶν κτημάτων τῆς Μονῆς Δοχειαρίου στή Χαλκιδική. Σελ. 153: Σχεδιάγραμμα τοῦ κτήματος Λογοῦ τῆς Μονῆς Δοχειαρίου στή Σιθωνία. Σελ. 302: Σχεδιάγραμμα τμήματος τῆς Λήμνου, ὅπου ἡ Μονὴ Δοχειαρίου εἶχε κτήματα.

Ἀκολουθεῖ Γενικὸς Πίναξ ὀνομάτων καὶ πραγμάτων (σελ. 341-389), Πίναξ τῶν φωτοτυπιῶν τοῦ Album (σελ. 391-393), Πίναξ τῶν ἐντὸς κειμένων Σχεδιαγραμμάτων (σελ. 393) καὶ Πίναξ τῶν περιεχομένων τοῦ τόμου I (σελ. 395-397).

II. Album

Εἰς τὸν τόμον II (Album) μετὰ ἓνα Εὐρετήριο Πινάκων ὑπάρχουν οἱ φωτοτυπικὲς ἀποτυπώσεις ὅλων τῶν 62 ἐγγράφων σὲ 69 Πίνακες (Pl. I-LXIX) καὶ τῶν 6 Παραρτημάτων σὲ 3 Πίνακες (Pl. LXX-LXXII).

Στὸν τόμο I (Texte) κάθε ἔγγραφο τιτλοφορεῖται μὲ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ εἶδους του (π.χ. I. Hypomnema du juge Constantin Kamateros), μὲ τὴ χρονολογία τῆς ἐκδόσεώς του (π.χ. I. Septembre, Indiction 6 a.m. 6546 (1037)), μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ ἐκδῶσαντος αὐτοῦ (π.χ. I. Le juge de Boleron, Strymon et Thessalonique (Κωνσταντῖνος Κματερός)) καὶ μὲ σύντομον ἀναγραφὴν τοῦ περιεχομένου του (π.χ. I. Ὑπόμνημα).

Ἀκολουθεῖ περιγραφή τοῦ ἐγγράφου (Le Texte) καὶ τυχόν ἐκδόσεις του (Editions), ἀνάλυσις (Analyse) τοῦ περιεχομένου του, σημειώσεις (Notes) ἐπὶ διαφόρων ὀνοματικῶν καὶ πραγματικῶν στοιχείων τοῦ κειμένου, προσωπογραφία (Prosopographie) τῶν τυχόν ἀναφερομένων προσώπων καὶ διερευνήσις τῶν ὑπογραφῶν τοῦ ἐγγράφου (Signatures), ὅταν προσφέρεται τοιαύτη, τυχόν ἀναφερόμενα εἰς αὐτὸ παλαιότερα ἔγγραφα (Actes mentionnés) καὶ τυχόν ὑπάρχουσα σχετικὴ βιβλιογραφία. Ὑπάρχει πάντοτε παραπομπὴ στὸν ἀριθμὸ τῆς σχετικῆς φωτοτυπίας τοῦ ἐγγράφου στὸ Album καὶ στὸν ἀριθμὸ τοῦ Κώδικος τοῦ Κτενᾶ. Τέλος, ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον τοῦ ἐγγράφου, ἐκδιδόμενον κατὰ τοὺς κανόνας διπλωματικῆς ἐκδόσεως ἐγγράφων.

Ὅπως ὅλα τὰ ἔγγραφα τῶν μονῶν τοῦ Ἁθῶ, ἀποτελοῦν καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς Δοχειαρίου χρυσορυχέιο πληροφοριῶν γιά τήν ἱστορία τοῦ Ἁθῶ πρῶτα καὶ γιά τὴ βυζαντινὴν προσωπογραφία καὶ γεωγραφία ἔπειτα γιά ἓνα ἱστορικὸ τοῦ Βυζαντίου. Ἀπ' αὐτὰ πάντως φαίνεται ἡ μέτρια σημασία τῆς Μονῆς Δοχειαρίου, ἡ ὁποία ἀπόκτησε βαθμὴδὸν τήν περιωρισμένη κτηματικὴ τῆς περιουσίας ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἁθῶ καὶ ὑποστήριξε ἐπὶ χρόνια μὲ κατασκευὴ νόθων ἐγγράφων τὰ σύνορά της ἐναντὶ γειονικῶν μεγάλων μονῶν.

Ἐνδιαφέρουσες γιά τήν τοπογραφία τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης εἶναι οἱ πληροφορίες τοῦ ἐγγράφου ἀριθ. 4 (τοῦ 1117) τῆς Μονῆς (σελ. 27-28, 79, 84-86) γιά τὴ συνοικία

της Καταφυγής, οί όποίες, έκτός από την πολυσυζητημένη τοποθέτησή της, περιέχουν και νέα άγνωστα στοιχεία, όπως ναόν του Σωτήρος στην περιοχή της, Μονήν Βαρδαρέας και όνομασίαν του Κάτω-Φόρου ως Σλαβομέση. Βλ. και Σημειώσεις (σελ. 78 κ.έ.) του έκδότου, ό όποιος όμως είς ώρισμένας περιπτώσεις δέν αναφέρει την απαραίτητη σχετική βιβλιογραφία, όπως π.χ. για τή συνοικία του Όμφαλου τήν έργασία του Γ. Μπακαλάκη, Ίερò Διονύσου και φαλλικά δρώμενα στη Θεσσαλονίκη, «Άρχαία Μακεδονία» ΙΙΙ, σελ. 31-43 (ΙΜΧΑ, άρ. 193, Θεσσαλονίκη 1983) και για τήν άτεκμηρίωτη, σημ. 1 της σελ. 80, περί της «πυρκαύστου Έβραΐδος» του έγγραφου της Μονής Διονυσίου (No 19, στ. 9 του 1420) και της πρώτης τοποθετήσεώς της δέν αναφέρει τήν έργασία του Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Άγνωστα τοπογραφικά, «Μακεδονικά» 5 (1961-1963) 1-14.

Έκφραση σεβασμού για τόν τεράστιο μόχθο του έκδότη και εγνωμοσύνη για τήν ύποδειγματική διπλωματική έκδοση των έγγραφων της Μονής Δοχειαρίου, ενός ακόμη άποκτήματος της επιστήμης από τò φιλολογικό και Ιστορικό θησαυρό του Άγίου Όρους, όφείλει ή Βυζαντινολογία στόν άξιο έκδότη.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ